

LANGKAH PELAKSANAAN TITIK KAWALAN KRITIKAL SYARIAH DALAM SISTEM PENGURUSAN KUALITI BERTERASKAN SYARIAH MS 1900 DI MAHKAMAH SYARIAH NEGERI MELAKA

Implementation of Shariah Critical Control Points in the Quality Management System MS 1900 in the Malacca Syariah Court

Nur Fatin Nabilah Shahrom^{1a} dan Siti Arni Basir^{2b*}

^aJabatan Siasah Syar'iyah, Akademi Pengajian Islam, Universiti Malaya,
50603 Kuala Lumpur, MALAYSIA.

E-mel: fatinnabilahshahrom@gmail.com

^bJabatan Siasah Syar'iyah, Akademi Pengajian Islam, Universiti Malaya,

E-mel: sitiarni@um.edu.my

*Corresponding Author: sitiarni@um.edu.my

Received: 06 December 2022

Accepted: 12 December 2022

Published: 15 January 2023

DOI: <https://doi.org/10.33102/jfatwa.vol28no1.503>

Abstrak	Abstract
<p>Artikel ini membincangkan tentang pelaksanaan Titik Kawalan Kritikal Syariah (TKKS) dalam Sistem Pengurusan Kualiti Berteraskan Syariah SPK MS 1900 di Mahkamah Syariah Negeri Melaka (MSNM) yang merupakan antara Mahkamah Syariah terawal yang dipersijilkan dengan SPK MS 1900. Kajian ini dilaksanakan dengan strategi kajian kes dengan menggunakan teknik temu bual separa berstruktur yang melibatkan 11 orang informan terdiri daripada Pengurusan Tertinggi dan Jawatankuasa Pelaksana SPK MS 1900 di MSNM. Hasil kajian ini didapati menggunakan teknik analisis tematik dengan bantuan perisian Atlas.ti 8. Seterusnya, hasil kajian menunjukkan terdapat lima langkah utama dalam pelaksanaan TKKS di Mahkamah Syariah Negeri Melaka iaitu langkah penubuhan Jawatankuasa Pelaksana SPK MS 1900, perbincangan ahli Jawatankuasa Pelaksana SPK MS 1900, pengenalan dan Penetapan Isu Kritikal</p>	<p>This article discusses the implementation of Shariah Critical Control Point (SCCP) in Quality Management System MS 1900 in Malacca Shariah Court (MSNM) which is one of the earliest Shariah Courts certified with QMS 1900. This study used case study strategy with semi-structured interview technique involving 11 informants which are Top Management and the Committee members at MSNM. The results of this study were found to use thematic analysis techniques with the help of Atlas.ti 8 software. Next, the results show that there are five main steps in the implementation of SCCP in Malacca Shariah Court, there are the forming of MS 1900 Committee, discussion of MS 1900, identification and determination of Critical Issues of Shariah and Islamic values, the process of Shariah argument and finally the steps of documentation and implementation of SCCP. The results of this study carefully</p>

<p><i>Syariah dan Nilai Islam, proses pendalilan dan akhir sekali langkah pendokumentasian dan pelaksanaan TKKS. Hasil kajian ini menentengahkan secara teliti keperluan dalam langkah pelaksanaan TKKS seperti penetapan isu kritikal syariah dalam proses kerja, dalil-dalil autoriti yang bersesuaian untuk di dokumentasi serta pengamalan nilai-nilai Islam yang terpilih bagi menyempurnakan keperluan pelaksanaan TKKS. Hasil kajian ini tidak pernah diketengahkan oleh pengkaji lepas dalam konteks pelaksanaan TKKS dalam SPK MS 1900 di institusi kehakiman syariah mahupun dalam organisasi awam.</i></p>	<p><i>highlight the needs in the implementation of SCCP such as the determination of critical shariah issues in the work process, the appropriate authority arguments to be documented as well as the practice of selected Islamic values to complete the needs of SCCP implementation. The results of this study have never been presented by previous researchers in the context of the implementation of SCCP in QMS 1900 in shariah judicial institutions or in public organizations.</i></p>
<p>Kata kunci: Sistem Pengurusan Kualiti, Titik Kawalan Kritikal Syariah, institusi kehakiman syariah.</p>	<p>Keywords: Islamic Quality Management, Shariah Critical Control Point, shariah judicial institutions.</p>

1. PENGENALAN

Titik Kawalan Kritikal Syariah (TKKS) didefinisikan sebagai satu titik dalam aktiviti atau proses sesebuah organisasi yang ada pada titik itu kawalan boleh dilaksanakan dan ketakpatuhan pada prinsip halal, haram dan muamalat boleh dicegah demi memastikan keperluan Syariah dapat dipatuhi (Malaysian Standard, 2015:3). TKKS boleh juga difahami sebagai satu batas panduan bagi mengawal dan memelihara setiap proses yang terlibat di dalam sesebuah organisasi bermula dari input hingga menghasilkan output agar tidak tergelincir dari had maksimum yang ditetapkan oleh Allah. Berdasarkan makna TKKS menunjukkan perkaitan rapat dengan konsep halalan tayyiban iaitu kepatuhan prinsip halal perlu dijaga daripada proses input sehingga ke proses output kerana ia memberi kesan kepada keberkatan rezeki yang diperolehi oleh warga kerja organisasi. (Amey, Syafiq dan Akmal, 2021).

Kewujudan titik kawalan kritikal ini dapat menjadikan sesebuah organisasi menepati tiga prinsip utama di dalam sistem pengurusan kualiti berteraskan Syariah iaitu prinsip halal dan haram, menepati Maqasid Syariah dan pengurusan berasaskan nilai (Malaysian Standard, 2015:24). Istilah TKKS ini mula diguna pakai dan diperkenalkan dalam manual kualiti SPK MS 1900:2014. TKKS dinyatakan secara jelas keperluannya dalam Klausu 7¹ dan Klausu 8².

¹ Klausu 7 iaitu penghasilan produk

² Klausu 8 iaitu pengukuran, penganalisan dan penambahbaikan

Seterusnya, pelaksanaan TKKS ini perlu di dokumentasi dengan cermat dan teliti yang melibatkan setiap proses utama dan proses sokongan dalam sesebuah organisasi agar visi dan misi organisasi selari dengan keperluan Syariah.

2. KAJIAN LITERATUR ISU PELAKSANAAN TITIK KAWALAN KRITIKAL SYARIAH DALAM SPK MS 1900

Pelaksanaan Titik Kawalan Kritikal Syariah dalam SPK MS 1900 mula digunakan dalam Manual Standard MS 1900:2014. Oleh itu, kajian-kajian lepas berkaitan pelaksanaan Titik Kawalan Kritikal Syariah dalam SPK MS 1900 masih kurang diterokai. Walaupun begitu, kajian oleh pengkaji lepas berkaitan pelaksanaan TKKS ini telah dilaksanakan oleh Nor Azizah (2018), Muhammad Firdaus (2018) dan Musaiyadah (2019). Manakala Muhammad Hazrul, Mohammad Aizat dan Mohd Fuad (2019), Shaharom, Shahimi dan Roslan (2018), Siti Arni, Muhammad Firdaus dan Hasan Al-Banna (2021), dan Muhammad Firdaus, Siti Arni dan Osman (2021) telah menyentuh topik ini secara ringkas dalam kajian mereka. Literatur-literatur lepas berkaitan pelaksanaan TKKS ini menyenaraikan secara umum isu-isu kritikal Syariah yang terlibat tanpa membincangkan secara terperinci berkenaan pelaksanaan TKKS dalam organisasi yang melaksanakan MS 1900 dan program pengurusan yang lain.

Kajian yang dilakukan oleh Nor Azizah (2018) adalah melibatkan pemakaian TKKS di Jabatan Akaun, Jabatan Dapur dan Penyediaan Makanan yang mana isu kritikal Syariah yang terlibat ditetapkan dan didokumentasikan secara teliti berserta dalil sokongan bersandarkan sumber diguna pakai. Dalam kajian ini penulis menjelaskan bahawa penentuan skop isu kritikal Syariah merupakan antara cabaran besar yang dihadapi oleh organisasi disebabkan kekurangan pegawai yang mahir dalam bidang Syariah.

Berikutnya, kajian yang dilaksanakan oleh Musaiyadah (2019) dan Siti Arni, Muhammad Firdaus dan Hasan Al-Banna (2021) adalah di pusat zakat. Kajian ini menyenaraikan isu-isu kritikal Syariah yang terlibat tanpa menyenaraikan sumber Syariah yang diguna pakai. Senarai isu kritikal Syariah yang terlibat adalah mengikut keperluan institusi zakat seperti penyediaan buku manual kaedah penyediaan zakat, penyediaan takaful untuk pekerja, memperkasa zakat atas talian dan adab petugas kaunter di kaunter zakat.

Selain itu, kajian lepas oleh Shaharom, Shahimi dan Roslan (2018) dan Muhammad Hazrul, Mohammad Aizat dan Mohd Fuad (2019) pula berkaitan pelaksanaan TKKS yang melibatkan sektor kesihatan yang membawa pendekatan 'hospital mesra ibadah' yang dijalankan di Hospital An-Nur. Kajian ini mengetengahkan operasi-operasi utama dan sokongan yang dijadikan isu kritikal Syariah yang perlu dikawal

dan dipastikan memenuhi piawaian Syariah. Operasi-operasi yang terlibat seperti rawatan dan penjagaan pesakit, unit farmasi, unit makmal dan perkhidmatan ambulans.

Seterusnya, kajian lepas berkenaan pelaksanaan TKKS dijalankan oleh Muhammad Firdaus (2018) dan Muhammad Firdaus, Siti Arni dan Osman (2021) melibatkan institusi pengajian tinggi awam Islam di Darul Quran. Kajian ini mengetengahkan pelaksanaan isu-isu kritikal Syariah dalam penetapan TKKS yang melibatkan bahagian akademik, bahagian pengurusan pelajar, unit rekod dan kewangan. Kajian ini juga menonjolkan kepentingan nilai Syariah sebagai elemen penting bagi pelaksanaan Titik Kawalan Kritikal Syariah di Darul Quran.

Tuntasnya, berdasarkan kajian-kajian lepas menunjukkan beberapa kelompangan berkaitan TKKS yang perlu diterokai seperti cabaran dalam penetapan isu dalam TKKS dan panduan yang jelas dalam pelaksanaan TKKS. Oleh itu, kajian ini mengisi kelompangan dan menyumbang kepada panduan langkah-langkah pelaksanaan TKKS dalam SPK MS 1900 dalam organisasi dengan memilih Mahkamah Syariah Negeri Melaka sebagai subjek kajian.

3. METODOLOGI KAJIAN

Braun (2013:3) menjelaskan asas kefahaman kepada pendekatan kajian kualitatif bermaksud setiap patah perkataan digunakan sebagai maklumat, dikumpul serta dianalisis dengan pelbagai kaedah. Malahan, pendekatan kualitatif ini juga membantu kajian yang berbentuk fenomena supaya dapatan data yang berbentuk mesra, hidup dan dekat boleh diperolehi penyelidik (Cresswell, 2018: 39). penyelidik melihat kesesuaian kajian ini adalah dengan menggunakan kaedah pendekatan kualitatif yang mana dapat membantu penyelidik memahami fenomena dan konteks pelaksanaan MS 1900 oleh Mahkamah Syariah Negeri Melaka. Oleh itu, melalui pendekatan kualitatif ini, data berbentuk subjektif dapat dikumpul dengan berkesan dan terperinci seterusnya dianalisis untuk menyempurnakan objektif kajian.

Pendekatan kualitatif mempunyai beberapa strategi yang boleh digunakan, antaranya kajian kes. Kajian kes merupakan satu kaedah bagi mendapatkan maklumat penuh melalui pemerhatian secara langsung yang dilakukan oleh penyelidik sendiri ke atas 'unit-unit ujian' yang dikajinya, sama ada individu, kumpulan dan sebagainya (Mohd Sheffie, 1991: 47). Antara teknik pengumpulan data kajian kes adalah teknik temu bual separa struktur. Protokol temu bual yang dibina telah mendapat pengesahan daripada beberapa orang panel pakar sebelum

proses temu bual bersama informan dijalankan.

Sehubungan dengan ini, penyelidik telah menemubual 11 orang informan yang terbahagi kepada tiga peringkat hierarki dalam pengurusan organisasi iaitu pihak pengurusan tertinggi yang terdiri daripada Ketua Hakim Syarie, Ketua Pendaftar dan Hakim Kanan Mahkamah Rendah Syariah. Seterusnya, kumpulan pelaksana pula terdiri daripada Pegawai Syariah, Pegawai Sulh, Penolong Pegawai Tadbir dan Penolong Pegawai Syariah. Selepas itu, bagi kumpulan sokongan pula melibatkan Pembantu Syariah, Penolong Akauntan dan Penolong Pegawai Teknologi maklumat. Informan-informan yang terlibat ini kesemuanya mereka terdiri daripada wakil pengurusan tertinggi, kumpulan pegawai dan staf sokongan yang terlibat aktif dalam pelaksanaan Sistem Pengurusan Kualiti Berteraskan Syariah MS 1900.

Jadual 1: Senarai Informan Temu bual di Mahkamah Syariah Negeri Melaka

BIL	JAWATAN	PERANAN DALAM MS 1900	PENGALAMAN DALAM SISTEM PENGURUSAN KUALITI
1.	Ketua Hakim Syarie	Penasihat MS1900/ ISO 9000	3 tahun
2.	Ketua Pendaftar	Penyelaras MS1900/ ISO 9000	10 tahun
3.	Hakim Kanan Mahkamah Rendah Syariah	Ahli Jawatankuasa Penasihat Syariah	3 tahun
4.	Hakim Mahkamah Rendah Syariah	Setiausaha ISO9001/MS1900	10 tahun
5.	Pengarah Bahagian Sokongan Keluarga	Ketua Jawatankuasa Latihan dan Promosi	3 tahun
6.	Pegawai Sulh	Pegawai Pematuhan Syariah	3 tahun
7.	Penolong Pegawai Syariah	Pegawai Pematuhan Syariah	5 tahun
8.	Penolong Akauntan	Unit Kewangan	1 tahun
9.	Penolong Pegawai Tadbir	Unit Perolehan dan Pembekalan	5 tahun
10.	Penolong Pegawai Teknologi Maklumat	Unit Dokumentasi MS 1900	3 tahun
11.	Pembantu Syariah	Pegawai Pematuhan Syariah	5 tahun

Sumber: Temu bual dari 26 September 2019 sehingga 8 Januari 2020.

Selanjutnya, penyelidik menggunakan bantuan alat perakam dari telefon dan mikrofon bagi mendapatkan kejelasan maklumat yang disampaikan oleh informan sewaktu proses temu bual dilaksanakan dengan izin daripada pihak informan. Hasil rakaman menerusi perakam suara telah ditranskripsi serta telah disahkan kesahihannya oleh para informan sendiri.

Menerusi transkripsi temu bual bersama para informan, penyelidik menggunakan teknik analisis tematik sebagai kaedah analisis data. Analisis tematik adalah teknik untuk mengenal pasti tema dan paten makna merentasi data-data maklumat yang berkaitan dengan persoalan kajian dan kebiasaannya teknik ini digunakan secara meluas dalam metode kualitatif untuk bahagian analisis data (Braune & Clarke, 2013:175). Braun dan Clarke (2013: 287) menyenaraikan lima proses utama dalam teknik analisis tematik ini iaitu bermula dengan transkripsi data, pengekodan, analisis, kesimpulan dan penulisan laporan.

Teknik analisis tematik ini dijalankan dengan bantuan perisian Atlas.ti 8 dengan menggunakan teknik analisis *Code-Document Table*. Berdasarkan dapatan hasil kajian yang dikumpulkan penyelidik telah mengenalpasti kod-kod berkenaan elemen-elemen pelaksanaan TKKS dalam SPK MS 1900. Elemen-elemen tersebut kemudian telah dikategorikan menjadi tema-tema berkenaan langkah-langkah pelaksanaan Titik Kawalan Kritikal Syariah dalam SPK MS 1900 di Mahkamah Syariah Negeri Melaka.

4. HASIL KAJIAN

Hasil kajian menunjukkan lima langkah utama dalam pelaksanaan TKKS dalam MS 1900 di Mahkamah Syariah Negeri Melaka iaitu langkah pertama dimulakan dengan penubuhan Jawatankuasa Pelaksana SPK MS 1900, perbincangan Jawatankuasa Pelaksana SPK MS 1900, Penetapan Isu Kritikal Syariah dan Nilai Islam, proses pendalilan sumber Syariah dan akhir sekali langkah pendokumentasian dan pelaksanaan TKKS dalam SPK MS 1900.

5. LANGKAH PELAKSANAAN

a. Penubuhan Jawatankuasa Pelaksana SPK MS 1900

Jadual 2 di bawah merupakan hasil analisis pengekodan bagi langkah TKKS iaitu Penubuhan Jawatankuasa SPK MS 1900 yang mana Pengurusan Tertinggi memperoleh rujukan kod sebanyak 8 kali, Jawatankuasa Pematuhan Syariah sebanyak 13 kali dan Pegawai Pengurusan sebanyak 6 kali.

Jadual 2: Penubuhan Jawatankuasa SPK MS 1900

Informan Kajian	Jumlah Informan	Jumlah Rujukan Kod
Pengurusan Tertinggi	3	8
Jawatankuasa Pematuhan Syariah	5	13
Pegawai Pengurusan	3	6
Jumlah	11	27

Sumber: Analisis Code-Document Table Atlas.ti versi 8.

Langkah pertama adalah menubuhkan Jawatankuasa Unit Pematuhan Syariah (Unit Pematuhan Syariah) di Mahkamah Syariah Negeri Melaka. Peranan Unit Pematuhan Syariah ini adalah untuk memastikan kelancaran segala aktiviti yang berkaitan SPK MS 1900 termasuklah dari aspek melengkapkan keperluan dokumen isu-isu kritikal syariah dan merancang program-program berkaitan SPK MS 1900. Dalam pada itu, Unit Pematuhan Syariah juga bertanggungjawab melaksana aktiviti pemantauan khusus berkaitan pelaksanaan pengurusan berteraskan nilai yang telah ditetapkan oleh jabatan iaitu Berkata, Tepat, Cepat, Berwibawa, Prinsip Muamalat dan Maqasid Syariah di Mahkamah Syariah Negeri Melaka. Sehubungan dengan ini, di bawah merupakan petikan temu bual penyelidik bersama informan Pegawai Sulh:

“Dalam kumpulan Jawatankuasa Pelaksana SPK MS 1900 kita ada Pegawai Pematuhan Syariah iaitu saya dan dua orang lagi pegawai dan kakitangan yang membantu. Kami bertindak mengesan punca-punca berkaitan isu-isu kritikal Syariah.....apa-apa masalah isu Syariah. Kita cuba kesan, mungkin kalau kami sendiri tak dapat kesan, kita dapat kesan daripada komen-komen daripada pelanggan. Segala isu yang kita dapat kesan, kita akan panjangkan dalam mesyuarat Jawatankuasa Penasihat Syariah.”

Dalam pada itu, kelancaran peranan Unit Pematuhan Syariah adalah dengan dibantu oleh Jawatankuasa Penasihat Syariah yang mana Jawatankuasa Penasihat Syariah ini dianggotai oleh Ketua Hakim, Ketua Pendaftar dan Hakim Kanan Mahkamah. Jawatankuasa Penasihat membantu dan memandu Jawatankuasa Unit Pematuhan Syariah terutama sekali dalam menetapkan keperluan isu-isu kritikal syariah yang mana memerlukan proses perbincangan yang teliti dan tepat. Berikut adalah petikan temu bual bersama informan Pegawai Sulh berkaitan peranan Jawatankuasa Penasihat Syariah:

“Penasihat Syariah berperanan untuk memberi nasihat, mencadangkan dan memutuskan apa-apa isu berkaitan pelaksanaan SPK MS 1900 termasuklah TKKS. Secara khusus lagi Jawatankuasa Penasihat Syariah bertanggungjawab sebagai tempat rujukan, menasihat dan memuktamadkan pengurusan Syariah dari sudut pandangan syarak dan perundangan Syariah dan turut menjadi pusat rujukan bagi permasalahan berkaitan pengurusan Syariah dan pentadbiran jabatan.”

Di samping itu, selain penubuhan Jawatankuasa Unit Pematuhan Syariah, di Mahkamah Syariah Negeri Melaka juga menubuhkan Jawatankuasa Pelupusan Ayat-ayat Al-Quran yang mana diketahui bahawa antara keperluan SPK MS 1900 adalah memelihara dokumen-dokumen yang mempunyai ayat-ayat al-Quran di dalamnya. Jawatankuasa Pelupusan ayat-ayat al-Quran dibahagikan kepada tiga kumpulan iaitu Kumpulan Pengumpulan, Kumpulan Pengasingan dan Kumpulan Pelupusan. Di bawah merupakan carta Jawatankuasa Pelupusan Ayat Al-Quran berserta skop tugas:

Jadual 3: Jawatankuasa Pelupusan Ayat Al-Quran dan Fungsi Setiap Bahagian

Kumpulan Pengumpulan
<ul style="list-style-type: none"> • Mengesan dan mengenalpasti dokumen atau barang yang mengandungi ayat suci Al-Quran. • Mengumpul dokumen atau barang tersebut pada suatu tempat yang bersesuaian yang telah ditetapkan. • Membuat hebahan kepada warga Mahkamah Syariah Negeri Melaka untuk mengumpul dokumen atau barang yang hendak dilupuskan.
Kumpulan Pengasingan
<ul style="list-style-type: none"> • Menyediakan kotak atau bekas untuk pegasingan. • Menentukan lokasi kotak atau bekas bersesuaian untuk mengasingkan ayat Al-Quran pada dokumen/barang. • Menentukan kaedah pengasingan.
Kumpulan Pelupusan
<ul style="list-style-type: none"> • Memastikan proses pengasingan dibuat dengan betul kemudian membuat penghantaran pengumpulan ayat-ayat Al-Quran kepada JAIM untuk proses pelupusan serta bertanggungjawab mengikuti dan menyaksikan proses pelupusan di JAIM.

Sumber: Hasil Temu bual Penyelidik Bersama Informan dan penelitian terhadap Dokumen Jawatankuasa Pelupusan Ayat-ayat Al-Quran Mahkamah Syariah Negeri Melaka.

b. Perbincangan Jawatankuasa SPK MS 1900

Jadual 4 menunjukkan hasil pengekodan analisis data untuk langkah perbincangan yang mana Pengurusan Tertinggi sebanyak 10 kali, Jawatankuasa Pematuhan Syariah sebanyak 16 kali dan Pegawai Pengurusan sebanyak 5 kali.

Jadual 4: Langkah Perbincangan TKKS

Informan Kajian	Jumlah Informan	Jumlah Rujukan Kod
Pengurusan Tertinggi	3	10
Jawatankuasa Pematuhan Syariah	4	16
Pegawai Pengurusan	3	5
Jumlah	10	31

Sumber: Analisis Code-Documen Table Atlas.ti versi 8.

Langkah perbincangan bagi TKKS ini sebenarnya bermula secara tidak langsung sewaktu aktiviti lawatan ke institusi penanda aras SPK MS 1900 di JKNP. Malahan, perbincangan dalam menetapkan nilai-nilai yang bersesuaian dengan Mahkamah Syariah Negeri Melaka juga diadakan sewaktu menjemput JKNS untuk berkongsi berkaitan nilai-nilai yang diamalkan di JKNS bagi pelaksanaan SPK MS 1900 ini. Selanjutnya, informan Pegawai Sulh berkata sebagaimana berikut:

“Idea menetapkan nilai Berkat, Tepat dan Cepat ini dapat sewaktu kita jemput JKNS datang ke sini. Mereka ada banyak elemen. Kita guna tiga sahaja tetapi membawa makna yang luas. Contohnya nilai Berkat. Kita cari apa lagi maksud Berkat. Kita cari dalam kamus Dewan Bahasa.”

Seterusnya, menurut informan Pengarah BSK bahawasanya peringkat perbincangan ini bermula dengan mesyuarat ahli unit kemudian dibawa ke mesyuarat Jawatankuasa Pelaksana yang mana dibincang terlebih dahulu sebelum dibawa masuk dalam Mesyuarat Penasihat Syariah.

c. Identifikasi dan Penetapan Isu Kritikal Syariah dan Nilai Islam

Jadual 5 menunjukkan dapatan hasil temu bual berkaitan penetapan nilai dan pengenalpastian isu menunjukkan jumlah rujukan kod Pengurusan Tertinggi sebanyak 6 kali, Jawatankuasa Pematuhan Syariah sebanyak 6 kali serta Pegawai Pengurusan sebanyak 4 kali.

Jadual 5: Identifikasi dan Penetapan Nilai Isu Kritikal Syariah

Informan Kajian	Jumlah Informan	Jumlah Rujukan Kod
Pengurusan Tertinggi	3	6
Jawatankuasa Pematuhan Syariah	5	6
Pegawai Pengurusan	2	4
Jumlah	10	16

Sumber: Analisis Code-Documen Table Atlas.ti versi 8.

Bagi proses identifikasi isu ini yang terlibat adalah Ketua-ketua bagi setiap Unit atau Bahagian yang ada di Mahkamah Syariah Negeri Melaka. Proses pengenalanpastian isu dan penjanaan idea ini bukan sahaja dibincang dalam suasana formal seperti sesi cadangan daripada pihak auditor SIRIM tetapi juga dibincangkan dalam majlis-majlis santai Mahkamah Syariah Negeri Melaka seperti Majlis Sambutan Hari Raya peringkat jabatan. Dalam hal ini, informan iaitu Pegawai Sulh berkata sebagaimana berikut:

“Proses ‘brainstorm’ berkaitan nilai Maqasid Syariah ini kita ada buat sewaktu majlis raya peringkat jabatan. Kita juga turun ke daerah-daerah untuk bertanya keperluan berkaitan setiap unit. Di samping juga hasil cadangan dari auditor berkaitan nilai maqasid Syariah turut diambilkira.”

Dalam pada itu, bagi Bahagian Perolehan dan Pembekalan, isu-isu kritikal Syariah yang berkaitan adalah seperti etika pemakaian pengawal keselamatan dan pembantu pembersihan, bahan-bahan cucian yang digunakan serta bentuk transaksi muamalat yang diguna pakai dalam perjanjian yang dipersetujui. Berikut merupakan penerangan informan Penolong Pegawai Tadbir:

“Sebelum ini tidak dititikberatkan berkaitan dengan elemen suci dan go green.sama ada menggunakan bahan kimia yang berbahaya atau tidak. Rupanya ciri-ciri tersebut kami kena maklumkan kepada pihak pembekal. Misalnya penyapu yang digunakan adakah ada unsur khinzir dan bulu binatang. Dengan ada nya MS 1900 ini kita akan maklumkan pada pembekal semasa sesi taklimat berkaitan kriteria-kriteria patuh Syariah yang perlu dipatuhi. Wajib mereka ikut syarat yang pihak Mahkamah Syariah Negeri Melaka tetapkan.”

Pelaksanaan TKKS di Bahagian Perolehan dan Pembekalan jelas menunjukkan ketegasan pihak pengurusan mahkamah dalam menepati konsep halal toyyyiban iaitu bukan hanya menekankan aspek halal tetapi turut memberi penekanan terhadap elemen bersih, selamat digunakan dan mendatangkan kebaikan kepada pengguna mahupun alam sekitar.

d. Proses Pendalilan

Pada langkah menentukan pendalilan bagi isu kritikal syariah di Mahkamah Syariah Negeri Melaka, informan yang terlibat adalah dalam kalangan pihak Pengurusan Tertinggi dan Jawatankuasa Pematuhan Syariah. Hal ini disebabkan kriteria bagi menentukan TKKS ini mestilah individu yang berlatarbelakang pendidikan Syariah. Oleh yang demikian, jadual 6 di bawah menunjukkan jumlah rujukan kod dalam kalangan Pengurusan Tertinggi sebanyak 9 kali dan Jawatankuasa Pematuhan Syariah sebanyak 6 kali.

Jadual 6: Proses Pendalilan

Informan Kajian	Jumlah Informan	Jumlah Rujukan Kod
Pengurusan Tertinggi	3	9
Jawatankuasa Pematuhan Syariah	5	6
Jumlah	8	15

Sumber: Analisis Code-Documen Table Atlas.ti versi 8.

Menurut informan Penolong Pegawai Syariah dan Pembantu Syariah penetapan dalil-dalil bagi setiap isu-isu kritikal syariah yang telah dipilih ini adalah bermula dengan perbincangan dalam kalangan Jawatankuasa Pematuhan Syariah kemudian akan dibawa ke peringkat Jawatankuasa Penasihat Syariah untuk disahkan kesesuaian dalil-dalil yang diketengahkan serta sumber-sumber rujukan bagi dalil-dalil yang telah dipilih. Perkara ini selari dengan pernyataan informan Ketua Pendaftar seperti berikut:

“Sebelum muktamad dengan elemen-elemen syariah, cadangan akan dibentangkan di hadapan Jawatankuasa Penasihat Syariah. Sebagai contoh kita ada bawa isu muamalat kafalah (jaminan). Perkara itu kita tidak dimuktamadkan dulu kecuali Unit Pematuhan Syariah dah cari sumber-sumber rujukan dan bawa ke Jawatankuasa Penasihat Syariah. Penasihat Syariah akan beri pandangan berkaitan perkara tersebut sesuai atau tidak dengan isu kritikal Syariah yang akan jadi salah satu perkara yang akan dilaksanakan dalam Mahkamah Syariah Negeri Melaka.”

Seterusnya, jadual di bawah merupakan antara sumber-sumber rujukan yang diguna pakai bagi menentukan aspek pendalilan isu-isu kritikal syariah:

Jadual 7: Senarai Rujukan Penetapan Dalil Isu Kritikal Syariah di Mahkamah Syariah Negeri Melaka

Bil.	Sumber Rujukan Penetapan Dalil Isu-isu Kritikal Syariah
1.	Tafsir Al-Munir
2.	Tafsir Al-Azhar
3.	Tafsir Ibnu Kathir
4.	Tafsir Pimpinan Ar-Rahman Kepada Pengertian Al-Quran
5.	Fiqh Keutamaan
6.	Fiqh Kewangan Islam
7.	Akhlak Seorang Muslim, Muhammad Al-Ghazali
8.	Intipati Ihya' Ulumuddin
9.	Bimbingan Mu'minin

Sumber: Dokumen Isu-isu Kritikal Syariah Mahkamah Syariah Negeri Melaka

Hasil kajian menunjukkan proses penetapan isu-isu kritikal syariah di Mahkamah Syariah Negeri Melaka menjadi lebih tersusun kerana adanya pihak-pihak yang

menguasai kitab turath serta anggota Penasihat Syariah di Mahkamah Syariah Negeri Melaka juga merupakan Ahli Jawatankuasa Fatwa Negeri.

Jadual 8 di bawah merupakan salah satu contoh isu-isu kritikal syariah yang diketengahkan di Mahkamah Syariah Negeri Melaka yang mana setiap prosedur kerja yang dipilih akan ditetapkan berserta nilai teras yang telah dipilih iaitu Berkat, Tepat, Cepat, Berwibawa, Prinsip Muamalat Islam dan Maqasid Syariah.

Jadual 8: Senarai Sebahagian Prosedur Kerja berserta Nilai Teras Islam di MSNM

Prosedur Kerja	Nilai Teras Islam	Rujukan
Pengendalian Aduan dan Maklum balas.	Berkat – Nilai jujur dan amanah dalam mengendalikan aduan dan maklum balas pelanggan.	Al – Quran dan Hadis
	Tepat – Telus dalam mengendalikan aduan dan maklum balas pelanggan.	Autoriti Syara’
	Cepat – Bertindak segera dalam mengendalikan aduan dan maklum balas pelanggan tanpa perlu bertangguh.	Fatwa
Pengendalian Majlis Sulh	Berkat – Amanah dalam menjaga rahsia keterangan klien serta bersikap adil dan tidak berat sebelah ketika dalam majlis sulh.	Al-Quran dan Hadis
	Tepat – Kes dikendalikan mengikut peruntukan undang-undang.	Kitab Subul As-Salam
	Cepat – Jika persetujuan bersama dapat dicapai sebutan kes dibuat pada hari yang sama di hadapan hakim.	Kitab Subul As-Salam
Bahagian Kewangan	Penggunaan bank gaji pekerja diwajibkan bank yang patuh Syariah sahaja.	Al-Quran dan Hadis.

Sumber: Hasil Temu bual Penyelidik bersama Informan dan Analisis terhadap Dokumen Isu-isu Kritikal Syariah Mahkamah Syariah Negeri Melaka.

Nilai-nilai teras Islam yang dipilih seperti Berkat, Tepat dan Cepat jelas menunjukkan pelaksanaan TKKS di Mahkamah Syariah Negeri Melaka menepati prinsip halalan toyyiban iaitu prinsip halal bukan hanya ditekankan pada hasil perkhidmatan sahaja tetapi bermula dari input atau proses kerja iaitu amanah dalam melaksanakan kerja demi mencapai keberkatan rezeki dan tidak menggunakan apa-apa transaksi muamalat yang berunsurkan riba’ seperti bank gaji warga kerja mestilah menggunakan bank yang patuh Syariah.

e. Pendokumentasian dan Pelaksanaan Titik Kawalan Kritikal Syariah

Langkah yang kelima pula adalah pendokumentasian dan pelaksanaan

TKKS. Jadual di bawah menunjukkan jumlah rujukan kod keseluruhan iaitu 53 kali yang diwakili oleh Pengurusan Tertinggi sebanyak lapan kali, Jawatankuasa Pematuhan Syariah sebanyak 29 kali dan Pegawai Pengurusan sebanyak 16 kali.

Jadual 9: Pendokumentasian dan Pelaksanaan

Informan Kajian	Jumlah Informan	Jumlah Rujukan Kod
Pengurusan Tertinggi	3	8
Jawatankuasa Pematuhan Syariah	5	29
Pegawai Pengurusan	3	16
Jumlah	11	53

Sumber: Analisis Code-Document Table Atlas.ti versi 8.

Selepas proses pendalilan dikenal pasti dan disahkan oleh Penasihat Syariah, proses pendokumentasian TKKS berlaku. Gerak kerja dokumentasi ini dibantu oleh Bahagian Teknologi Maklumat Mahkamah Syariah Negeri Melaka yang mana membantu dari aspek kekemasan dokumen dan juga templat yang sesuai agar mudah dirujuk oleh warga kerja serta pihak audit dalam mahupun audit SIRIM. Perkara ini dinyatakan oleh Penolong Pegawai Teknologi Maklumat sebagaimana berikut:

“Pihak ICT membantu dari sudut pemfailan dokumen. Pegawai Pematuhan Syariah akan serahkan maklumat berkaitan TKKS melalui emel kemudian saya akan susun dalam bentuk dokumen. Jika ada kemusykilan berkaitan maklumat yang dihantar oleh Jawatankuasa Pematuhan Syariah, saya akan merujuk terus kepada pegawai pematuhan Syariah agar tidak berlaku kesilapan lebih lagi di bahagian dalil-dalil ayat al-Quran dan hadis.”

Selepas langkah pendokumentasian selesai, dokumen TKKS tersebut diedarkan kepada ketua bahagian dan unit sama ada di ibu pejabat mahupun di cawangan. Edaran ini penting agar pegawai dan staf di Mahkamah Syariah Negeri Melaka memahami pelaksanaan SPK MS 1900 dari semasa ke semasa.

6. PERBINCANGAN KAJIAN

a. Penubuhan Jawatankuasa Pelaksana SPK MS 1900

Hasil kajian di Mahkamah Syariah Negeri Melaka menunjukkan langkah pertama dalam pelaksanaan TKKS adalah menubuhkan jawatankuasa pelaksana SPK MS 1900. Penubuhan jawatankuasa khas ini adalah dalam kalangan individu yang mempunyai kepakaran dan kelayakan dalam bidang Syariah agar penetapan isu-isu kritikal Syariah, penetapan nilai-nilai Islam dan hal-hal berbangkit yang melibatkan TKKS dapat di hadam dan ditentukan oleh pihak yang berautoriti

lantas TKKS yang ditetapkan dapat dilaksanakan dengan lancar. Langkah ini mempunyai kaitan rapat dengan dapatan kajian oleh Musaiyadah (2019), Sutrisno dan M. Bambang (2019), Muhammad Mansoor et al (2020), Latifah et al (2021) dan Suleiman dan Mustapha (2021) yang mana pemilihan individu yang berkelayakan dan berpengalaman merupakan satu kemestian untuk menganggotai jawatankuasa khas pelaksanaan Sistem Titik Kawalan Kritikal agar pelaksanaan Titik Kawalan Kritikal dapat dipatuhi dengan efektif.

b. Perbincangan Jawatankuasa Pelaksana SPK MS 1900

Langkah kedua dalam pelaksanaan TKKS adalah perbincangan khas berkaitan SPK MS 1900. Tujuan perbincangan khas ini adalah untuk mengenalpasti dan menyenaraikan isu-isu kritikal syariah dan nilai-nilai Islam yang bersesuaian untuk ditetapkan di Mahkamah Syariah Negeri Melaka berdasarkan proses kerja yang telah ditetapkan dalam ISO 9000. Proses perbincangan berkaitan TKKS ini masih dijalankan walaupun setelah TKKS ditentukan oleh kerana adanya proses pindaan dan penambahbaikan yang berlaku dalam proses pengauditan dan pembentangan laporan dalam MKSP. Sehubungan dengan ini, hasil kajian ini mempunyai hubungkait dengan kajian Hadi et al (2014) dan Rusni et al (2017) yang menjelaskan bahawa peranan setiap individu yang terpilih berdasarkan kepakaran bidang adalah penting dalam aktiviti atau bengkel perbincangan. Hal ini menjadi faktor penting bagi menetapkan perkara-perkara yang menjadi dasar untuk menggerakkan Sistem Pengurusan Kualiti Islam agar perjalanan operasi kerja dan aktiviti dalam organisasi terhindar daripada ketidakpatuhan syariah.

c. Identifikasi dan Penetapan Nilai dan Pengenalpastian Isu

Komponen pelaksanaan TKKS yang seterusnya adalah penetapan nilai dan isu-isu kritikal syariah. Siti Arni et al (2017) menjelaskan bahawa menentukan skop kerja berdasarkan fungsi organisasi adalah penting dalam pelaksanaan Sistem Pengurusan Kualiti Berteraskan Syariah. Sehubungan dengan ini, hasil kajian di Mahkamah Syariah Negeri Melaka menunjukkan bahawa proses penetapan dan pengenalpastian isu-isu kritikal syariah adalah melibatkan setiap proses dan prosedur kerja seperti prosedur pendaftaran kes, prosedur kes mal dan prosedur perolehan dan pembekalan. Hasil kajian ini mempunyai hubung kait dengan kajian yang dijalankan oleh Nor Azizah (2018), Muhammad Firdaus (2018), Musaiyadah (2019), dan Shaharom, Shahimi dan Roslan (2018) yang menyentuh berkaitan isu-isu kritikal syariah mengikut keperluan organisasi masing-masing. Walaubagaimanapun kajian oleh Nor Azizah (2018), Musaiyadah (2019) dan Muhammad Firdaus (2018) hanya menyenaraikan isu-isu kritikal Syariah yang terlibat dan tidak mengupas langkah-langkah pelaksanaan TKKS secara mendalam dan terperinci. Tujuan penetapan isu kritikal syariah ini sebagai satu batas panduan

bagi mengawal dan memelihara setiap proses yang terlibat di dalam sesebuah organisasi bermula dari input hingga menghasilkan output agar tidak tergelincir dari had maksimum yang ditetapkan syariah.

d. Pendalilan Sumber Syariah

Selepas itu, setelah selesai menentukan prosedur kerja yang terlibat dengan isu-isu kritikal Syariah, jawatankuasa SPK MS 1900 di Mahkamah Syariah Negeri Melaka yang terdiri daripada wakil pengurusan dan Pegawai Syariah memerah idea dan buah fikiran untuk memilih dalil-dalil yang bersesuaian dengan setiap prosedur kerja yang ditetapkan dengan merujuk kitab-kitab yang berautoriti agar proses pendalilan berjalan lancar. Perkara ini selari dengan kajian oleh Rihab (2013) yang menjelaskan bahawa peranan Unit Pematuhan Syariah adalah menyelia dan membantu memberi panduan berkaitan isu-isu syariah dalam organisasi yang sentiasa berkembang selari dengan kemajuan semasa.

Seterusnya, proses pendalilan di Mahkamah Syariah Negeri Melaka ini melibatkan kemahiran dan kepakaran dalam bidang usul al-fiqh, memahami prinsip Maqasid Syariah, prinsip muamalat Islam, prinsip halal dan haram serta memahami kaedah untuk mengistinbat hukum. Hal ini mempunyai kaitan rapat dengan kajian oleh Musaiyadah (2019) dan Muhammad Firdaus (2018) yang menjelaskan bahawa proses pendalilan yang tepat dalam setiap proses dan prosedur kerja yang terpilih adalah penting oleh kerana ianya merupakan panduan yang penting dalam pelaksanaan TKKS dalam organisasi. Oleh itu, hasil kajian di Mahkamah Syariah Negeri Melaka menunjukkan adanya kerjasama membentuk komuniti khas yang terdiri daripada anggota organisasi yang pakar dalam menentukan dalil yang tepat dalam TKKS agar dapat menjadi panduan oleh seluruh warga organisasi dalam menayakan TKKS dalam pelaksanaan Sistem Pengurusan Berteraskan Syariah.

e. Pendokumentasian dan Pelaksanaan Titik Kawalan Kritikal Syariah

Kemudian, setelah selesai langkah-langkah di atas, maka proses pendokumentasian dijalankan agar pelaksanaan SPK MS 1900 dapat berjalan lancar. Hasil kajian dokumentasi TKKS di Mahkamah Syariah Negeri Melaka menunjukkan komponen penting dalam dokumentasi adalah proses atau prosedur kerja yang terlibat, rujukan syariah sebagai dalil dan nilai teras Islam yang berkaitan bagi setiap prosedur kerja yang terlibat. Hasil kajian ini mempunyai hubungkait dengan kajian oleh Nor Azizah (2018), Muhammad Firdaus (2018), Musaiyadah (2019) dan Shaharom, Shahimi, dan Roslan (2018), yang turut menyenaraikan komponen-komponen yang perlu ada dalam dokumen isu-isu kritikal syariah adalah berkaitan skop kerja, rujukan dalil berautoriti dan penentuan nilai teras yang telah dipilih mengikut kesesuaian organisasi masing-masing.

Sehubungan dengan ini, hasil kajian di Mahkamah Syariah Negeri Melaka juga menunjukkan pendokumentasian yang telah disiapkan mestilah mudah dirujuk dan diakses sama ada dalam bentuk salinan dokumen ataupun salinan elektronik. Ini penting agar warga kerja mempunyai panduan yang kemas dan tersusun untuk dijadikan rujukan. Sebagaimana yang dijelaskan oleh Vesna et al (2017) dan Sutrisno dan M. Bambang (2019), menjelaskan bahawa pendokumentasian ini penting sebagai bukti proses kerja ditentukan sebagaimana dalam Sistem Titik Kawalan Kritikal di sesebuah organisasi.

7. KESIMPULAN

Pelaksanaan TKKS memberi impak kepada keberlangsungan kualiti perkhidmatan yang patuh Syariah dengan adanya proses-proses dan langkah pelaksanaan TKKS yang perlu dilaksanakan oleh warga kerja bagi memperoleh persijilan MS 1900 sekaligus dapat meningkatkan keyakinan pihak pelanggan terhadap kualiti perkhidmatan di mahkamah syariah. Selain itu, keyakinan masyarakat dan pihak berkepentingan terhadap kualiti perkhidmatan yang ditawarkan oleh mahkamah juga akan meningkat. Ini secara tidak langsung akan meningkatkan imej mahkamah tersebut dalam kalangan orang ramai.

Seterusnya, pelaksanaan TKKS yang teliti oleh pihak jawatankuasa pematuhan Syariah menjadikan prinsip Syariah dapat dipatuhi secara optimum di institusi kehakiman syariah sekaligus dapat menjadi panduan kepada mahkamah syariah yang lain untuk melaksanakan TKKS secara efektif dalam konteks pelaksanaan SPK MS 1900. Hasil kajian ini juga boleh dijadikan panduan oleh pengurus di sektor awam atau korporat dalam usaha mereka untuk mematuhi TKKS dalam program pengurusan yang dilaksanakan di organisasi masing-masing.

Selain itu, kajian pelaksanaan TKKS dalam MS 1900 menunjukkan kewajipan menjaga yang halal lagi baik (halalan tayyiban) dalam organisasi. Hal ini dapat dilihat menerusi salah satu pelaksanaan nilai Berkat TKKS dalam setiap prosedur kerja. Misalnya, pelaksanaan nilai Berkat di bahagian perolehan dan pembekalan iaitu isi kandungan sabun yang digunakan oleh pihak kontraktor pembersihan mestilah halal dan selamat digunakan. Tambahan juga, pelaksanaan nilai Berkat di MSNM dikenal pasti menerusi aktiviti pemantauan halal oleh Pegawai Pematuhan Syariah terhadap perkhidmatan kantin menunjukkan pihak pengurusan sangat menitik berat aspek halalan tayyiban dalam menyediakan servis dan kebajikan terbaik buat warga kerja dan pihak pelanggan.

Tuntasnya, dengan adanya langkah-langkah pelaksanaan TKKS yang teratur dalam sesebuah organisasi, pelaksanaan Sistem Pengurusan Kualiti MS 1900 dapat dilaksanakan dengan mudah dan lancar. Hasil kajian ini mengetengahkan secara

teliti keperluan dalam langkah pelaksanaan TKKS seperti penetapan isu kritikal syariah dalam proses kerja, dalil-dalil berautoriti yang bersesuaian untuk di dokumentasi serta pengamalan nilai-nilai Islam yang terpilih bagi menyempurnakan keperluan pelaksanaan TKKS. Hasil kajian ini tidak pernah diketengahkan oleh pengkaji lepas dalam konteks pelaksanaan TKKS dalam SPK MS 1900 di institusi kehakiman syariah mahupun dalam organisasi awam.

8. RUJUKAN

- Amey Rozalina, Syafiq Akmal Sazali & Azman Ripin. (2021). Kefahaman Halalan Toyyiban Dari Perspektif Pengusaha Dan Pekerja Restoran Melayu Di Banda Hilir, Melaka, *Journal Of Hospitality And Networks Jurnal Hospitaliti Dan Jaringan*, 1, 1-7.
- Braun, Virginia & Clarke, Victoria. (2013). *Successful Qualitative Research: a practical guide for beginners*, SAGE Publications, Los Angeles.
- D. Hadi Akbar, N.A. Sani, A.R. Alina, S.K. Muhammad, M.H.M. Yusop (2014). Emergence of The Islamic Values & Shariah Compliancy of Malaysian Standards Related To The Food Industry, *Ulum Islamiyyah Journal*, 13 (Special Edition), 155-177.
- John W. Creswell & J. David Creswell (2018). *Research Design Qualitative, Quantitative and Mixed Methods Approaches 5th Edition*, SAGE Publications, California.
- Latifah Algabry, Syed Musa Alhabshi, Younes Soualhim Anwar Hasan Abdullah Othman (2021). Assessing the effectiveness of internal Shari'ah audit structure and its practices in Islamic financial institutions: a case study of Islamic banks in Yemen. *Asian Journal of Accounting Research*, 6(1), hlm. 2-22 Emerald Publishing Limited 2443-4175 DOI 10.1108/AJAR-04-2019-0025.
- Malaysian Standard, *Sistem Pengurusan Kualiti berasaskan Syariah – Keperluan dengan panduan (semakan pertama) MS 1900:2015* (2015). Jabatan Standard Malaysia, Cyberjaya, Selangor.
- Muhammad Firdaus Zakaria (2018). *Kajian Pelaksanaan Sistem Pengurusan Kualiti Berteraskan Syariah MS 1900 di Darul Quran JAKIM, Disertasi Master, Akademi Pengajian Islam Universiti Malaya*.
- Muhammad Firdaus Zakaria, Siti Arni Basir dan Osman Md Rasip, (2021). Faedah Pelaksanaan Sistem Pengurusan Kualiti Berteraskan Syariah MS 1900 Di Darul Quran, *JAKIM, Sains Insani*, 6(3), 137- 145.
- Muhammad Hazrul Hamzah, Mohammad Aizat Jamaludin, Mohd Fuad Md. Sawari, (2019). The Establishment of Fundamental Shariah Compliant Hospital Management in Malaysia, *Journal of Halal Industry and Services*, 2(1), 1-5.

- Muhammad Mansoor, Nazima Ellahi, Arshad Hasan, Qaisar Ali Malik, Abdul Waheed and Naeem Ullah (2020). Corporate Governance, Shariah Governance, and Credit Rating: A Cross-Country Analysis from Asian Islamic Banks, *Journal of Open Innovation Technology Market and Complexity*, 6(170), 1-15.
- Musaiyadah Ahmadun (2019.) Pelaksanaan MS 1900 Sistem Pengurusan Kualiti Berasaskan Syariah Di Pusat Kutipan Zakat Pahang, Tesis PHD, Jabatan Siasah Syariyyah, Akademi Pengajian Islam Universiti Malaya.
- Nor Azizah Binti Tukiran (2018). Pelaksanaan MS 1900 (Sistem Pengurusan Kualiti Berasaskan Syariah) Dalam Pengurusan Hotel Patuh Syariah: Kajian di PNB ILHAM Resort, Disertasi Master, Jabatan Syariah Pengurusan Muamalat, Akademi Pengajian Islam Universiti Malaya, Kuala Lumpur.
- Rihab Grassa (2013). Shariah supervisory system in Islamic financial institutions New issues and challenges: a comparative analysis between Southeast Asia models and GCC models, *Humanomics*, 29(4), 333-348.
- Rusni Hasan, Ahmad Azam Othman, Muhammad Naim Omar, Mohammad Deen Mohd. Napiah, Mohamad Asmadi Abdullah, Adnan Yusoff, Mohd. Syahmi Ab. Karim (2017). Shariah Risk Management Process for Islamic Financial Institutions In The Context of Shariah Governance Framework 2010, *UUM Journal of Legal Studies* 8, 1-15.
- Shaharom Md Shariff, Shahimi Mohtar, Roslan Jamaludin (2018). A Practical Journey in Implementing a Shariah Compliant Hospital : An-Nur Specialist Hospital's Experience, *The International Medical Journal of Malaysia*, 17(2), 177-188.
- Siti Arni Basir, Ilhaamie Abdul Ghani Azmi, Sharifah Hayaati Syed Ismail, Patmawati Ibrahim, and Hasan Albanna Mohamed (2017). "Malaysian Islamic Quality Management System MS 1900." *Humanomics*, 2, 239.
- Siti Arni Basir, Muhammad Firdaus Zakaria dan Hasan Al-Banna Mohamed (2021). Pencapaian Maqasid Syariah Melalui Pelaksanaan Sistem Pengurusan Kualiti Berasaskan Syariah Ms1900: Kajian Kes Di Pusat Zakat Melaka, *The Journal of Muamalat and Islamic Finance Research* 18(2), 40-58.
- Suleiman Dalhatu San & Mustapha Abubakar. (2021). A proposed framework for implementing risk-based Shari'ah audit, *Journal of Financial Reporting and Accounting* 19(3), hlm. 349-368, Emerald Publishing Limited 1985-2517 DOI

10.1108/JFRA-02-2020-0041.

Sutrisno Adi Prayitno & M. Bambang Sigit S (2019). The Twelve Stage Implementation of The Hazard Analysis and Critical Control Point (HACCP) as Food Safety System on The Fishery Products (Panko Ebi), *Jurnal Teknologi & Industri Hasil Pertanian*, 24(2), pp. 100-112.

Vujačić Vesna, Krešić Greta, Sušić Saša, and Bodroža-Solarov Marija (2017). "Standard Hazard Analysis, Critical Control Point and Hotel Management." *Turističko Poslovanje*, 19, 45–49.

Muhammad Hazrul Hamzah, Mohammad Aizat Jamaludin, Mohd Fuad Md. Sawari, (2019). The Establishment of Fundamental Shariah Compliant Hospital Management in Malaysia, *Journal of Halal Industry and Services*, 2(1), 1-5.

Penafian

Pandangan yang dinyatakan dalam artikel ini adalah pandangan penulis. Jurnal Pengurusan dan Penyelidikan Fatwa tidak akan bertanggungjawab atas apa-apa kerugian, kerosakan atau lain-lain liabiliti yang disebabkan oleh / timbul daripada penggunaan kandungan artikel ini.